OSMANLIDA İÇKİ KÜLTÜRÜ

Abdullah Temizkan

ÖZET

Alkollü içeceklerin üretim ve tüketimi Osmanlı toplumu içersinde belirli esaslara bağlanmıştır. Müslüman bir devlet olan Osmanlı Devleti bu esaslara ilişkin düzenlemeleri İslâm hukukuna göre belirlemiştir. İmparatorluk içerisindeki gayrimüslimlere belli şartlar dâhilinde içki üretim ve tüketimi için izin verilmiştir. Batılılaşma hareketleriyle birlikte içki üretim ve tüketimine ilişkin yeni düzenlemeler yapılmıştır. Nizamnâmelerle ilân edilen bu düzenlemelerin uygulanmasında zorluklar yaşanmıştır. Bu mesele sosyal değişmenin dayattığı sorunlardan birisidir. Osmanlı yöneticileri bu konunun bir kültür problemi olduğunu anlayamamıştır. Onlar meseleleri dış baskılar altında, mâli hesaplarla ve alelacele çıkarılan yasalarla halletmeye çalıştılar.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, şarap, meyhâne, nizamnâme, Galata, Beyoğlu

SUMMARY

Production and consumption of alcoholic beverage have been agreed on determined bases in the Otoman Society. Otoman Empire which is an İslamic state have designeted arrangements related to these bases rely on Islamic low. It was given permission to non-muslims under the determined conditions in the empire for production and consumption of alcoholic beverage. It were made new arrengments related to production and consumption of alcoholic beverage when the start modernisation movements. It have been lived some difficulties when appliying these arrengments which have been announced with regulations. This matter is one of the problems which abstineted by the social changes. Ottoman managers couldn't understand this problem which was a cultural problem. They tried to dissolve Problems under the external pressure, with fiscal computations and laws which made in a big hurry.**Bu eski özet sendeki kontrol edilmiş olanı koy bunun yerine)**

Key Words: Ottoman, wine, pub, regulations, Galata, Beyoglu

Osmanlı Devleti'nin toplumsal düzeni ve Osmanlı hukukunun kaynaklarından birisi şüphesiz İslam'dır. Ancak örfî hukukun da eş zamanlı olarak uygulamada olduğunu belirtmek gerekir. Osmanlı düzeni içindeki içki yasakları da kaynağını İslam'dan almaktaydı. İslam'ın sarhoş olan insanların hareketlerini kontrol edemedikleri, şeytanın içki vasıtasıyla insanların arasına

kin ve düşmanlık sokarak onları ibadet etmekten alıkoyduğu[1] gerekçesiyle sarhoşluk verici şeyleri yasaklamasından hareketle Osmanlı toplumu içerisinde içki üretimi, pazarlanması ve içimi yasaklanmıştır.[2] Osmanlı Devleti bir imparatorluk olması hasebiyle bünyesinde ayrı ırk ve dinlerden cemaat ve milletleri barındırıyordu. Zımmî olarak isimlendirilen gayrimüslimlerin kendi iskân birimleri ve cemaat yapıları içerisinde Müslüman Türk toplumunu rahatsız etmeden içki tüketimine izin verilmiştir. Osmanlı Devleti de kendi toplumunun farklı unsurlarıyla uyum içerisinde, intizamlı bir hayat sürebilmesi için bu bütünlüğü koruyup kollayacak yasalar uygulamaya koymuştur. Müslümanların kendi hayat tarzlarını devam ettirdikleri iskân birimlerinin mahremiyetine özen gösterilmiştir.

İslam şehir anlayışında fethedilen ve İslam ahalisinin iskânına açılan bir beldede evvelâ insanların, dini, sosyal ve iktisadi ihtiyaçlarını giderecekleri müesseseler oluşur. Şehrin merkezi câmi (mescit) olup hemen

---

[1] İslam içkiyi alıştırarak yasaklamıştır. Bunu ayetlerden de takip etmek mümkündür. İlk inen ayetlerden birinde, "Hurma ve üzüm ağaçlarının meyvelerinden içki yapıyor güzel rızk ediniyorsunuz, bunda aklı eren bir kavim için elbet bir ibret vardır" Nahl suresi 16/67. Bir sonraki ayette, "Sana içkiyi ve kumarı sorarlar, de ki. "Onlarda hem büyük günah hem de insanlar için bazı faydalar vardır. Ancak günahları faydalarından daha büyüktür", Bakara Suresi, 2/219. Ayetler gittikçe netleşmektedir;"Ey iman edenler, siz sarhoşken ne söyleyeceğinizi bilinceye kadar namaza yaklaşmayın" Nisa Suresi, 4/43. Nihayet içki kesinlikle yasaklanmıştır; "Ey iman edenler, içki, kumar, dikili taşlar ve fal okları ancak şeytanın amelinden bir murdardır. Bunlardan kaçınınız ki, felaha eresiniz. Şeytan içki ve kumarla aranıza kin ve düşmanlık sokmak, sizi Allah'ı anmaktan ve namazı kılmaktan alıkoymak ister. Artık vazgeçtiniz değil mi?" Mâide Suresi, 5/90-91.; Oleksander Halenko,“Wine Production, Marketing And Consumption In The Ottoman Crimea, 1520-1542”, Journal of the Economic and Social History of the Orient , Publisher: Brill Academic Publishers, Issue: Volume 47, Number 4,Date: December 2004, Pages: 507 – 547.

[2] İslam’ın bu yasaklaması hakkındaki kaynakları merak eden bazı gayrimüslimler Osmanlı toplumunu anlamak için bu kaynaklara ulaşmaya çalışmışlardır. 1396 yılında Niğbolu savaşında Osmanlılara esir düşen Johannes Schiltberger’in verdiği dini bilgiler ve yaptığı yorum oldukça ilginçtir. İslam peygamberinin daha önce şarap yüzünden çok neşeli olduklarını gördüğü gençlerin iyice sarhoş olduklarında birbirleriyle kıyasıya kavga etmelerine şahit olduğu ve buna çok üzülerek içki içilmesini yasakladığını söylüyor.
Johannes Schiltberger, Çev. Turgut Akpınar, Türkler ve Tatarlar Arasında (1394-1427), İstanbul, 1995.,s.162.; Aynı hikaye Pedro’nun zorunlu İstanbul Seyahati’nde de anlatılmaktadır. Pedro, a.g.e., s.181.

onun etrafında, alış veriş yapılan çarşı ve imâret gibi müesseseler şekillenir. Bunların da etrafında mahalleler oluşur. Mahalleler özellikle mahalle mescitlerinin etrafında şekillenir ve homojen bir yapı arz eder. Yani bir mescidin veya İstanbul gibi diğer Türk-İslam şehirlerinde olduğu gibi bir şeyhin dergâhının veya bir câminin etrafında şekillenen tamamen Müslümanlardan oluşan bir mahalle ortaya çıkar. Mahalle Müslümanların mahremiyetine yani "özel hayatlarına" göre şekillenmiş, geleneklerin ve dini hayatın belirlediği hayat tarzının devam ettirildiği kendine has ketumluğu olan bir birimdir.[3] Bu birim içerisindeki evlerde işret meclisleri kurulup içki içilmemesinden mahalle imamları sorumluydu.[4]

Bu nedenle Osmanlı şehirlerinde, özellikle İstanbul'da gayrimüslim ahâlinin câmi etrafında veya Müslüman mahallenin içine girecek şekilde ev yapmaları veya kiralamaları yasaklanmıştır.[5] Her şeye rağmen bu tür durumlar vuku bulmuşsa "usulüne uygun" bir şekilde yâni eğer ev sahibi iseler Müslümanlara satmaları veya bir Müslüman'a kiralamaya iknâ edilmelerini emreden fermanlar sâdır olmuştur.[6] Bununla da kalmayıp câmi ve türbelerin etrafında ekmekçi, börekçi yoğurtçu gibi meslek erbâbının hâricinde gayrimüslimin bulunması da yasaklanmıştır. Zira bazı gayrimüslimlerin câmi ve türbelerin yakınında şarap içip "çeng-ü çegane" yaptıkları vakidir."[7]

---

[3] Bu bilgileri Prof.Dr.K.Yaşar Kopraman'ın ders notlarına borçluyum.

[4] Musa Çadırcı, Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı, Ankara, 1997.,s.40.

[5] Ahmet Refik, Hicri 12. Asırda İstanbul Hayatı, İstanbul 1930, BN: 42, s. 30-31, A.Refik, H. 11, Asırda İstanbul Hayatı, (1000-1100), ist 1931, BN: 100, s. 83-84.

[6] A. Refik, 11. Hicri Asır, BN:120, s.88–89.

[7] Ahmet Refik, Hicri 10. Asırda İstanbul Hayatı, İst. 1930, BN: 15, s. 52.; Yazarı belli olmayan ve 18. yüzyıl İstanbul hayatına ilişkin çok canlı tasvirler bulunan İstanbul'a Dair Bir Risale-i Garibe'de Müslümanların şarap ve afyon gibi şeyleri kullandıklarına ilişkin bilgiler verirken, bir taraftan da meyhânecilerin Müslüman mahallesinde şarap satmasına

Tebaanın ve İstanbul'da bulunan ecnebilerin geleneksel hayat tarzlarını devam ettirmeleri yukarıda görüldüğü gibi "Müslüman ahalinin rahatsız edilmemesi öncelikle temin edilmek suretiyle serbest bırakılmıştır. Müslüman ahâlinin içkinin taşınması ve içki içip alem yapanların velvelesinden duydukları rahatsızlıklardan zaman zaman şikayetçi oldukları bilinmektedir.[8] Mevcut yönetimin bu şikâyetleri göz önünde bulundurarak birtakım düzenlemelere gitmesi gayet tabiidir. Zira farklı kültür ve dinden gelen toplulukların aynı şehirde uyumlu bir şekilde yaşamalarını temin etmek için bu tür düzenlemeleri yapmak kaçınılmaz görülmektedir.

İçkinin gayrimüslim azınlıkların kültürleri içerisinde çok önemli bir yeri olduğundan hareketle öncelikle azınlıkların durumuna değineceğiz. Osmanlı sosyal hayatı içinde yaşayan gayrimüslimler bir takım sınırlandırmalar ve yasaklamalarla karşı karşıya kalmaktaydılar. Alkollü içkiler konusunda da bir takım sınırlandırmalara maruz kalmışlardır. Önce İstanbul'daki her Osmanlı tebaası için içki üretim, tüketim ve ticareti yasaklanmış[9](1573) ancak bu yasak uygulanamamıştır. Gayrimüslimlerin gizlice getirip sattıkları öğrenilince hiç değilse gümrük vergisinden mahrum kalmamak için tekrar serbest bırakılmıştır. Hıristiyanların şarabı tulum içerisinde taşımaları Müslümanların üzerlerine bulaştırdıkları gerekçesiyle yasaklanmış şehir içerisinde fıçı ile nakletmeleri emredilmiştir.[10] Çünkü İslam'a göre içki müskirâttan sayıldığı için üzerinde en ufak içki bulaşığı

---

veryansın etmektedir. Bu eser çok galiz küfürler de içermektedir. XVII. yy İstanbul'a Dair Bir Risale-i Garibe, Hazırlayan: Hayati Develi, İstanbul,1998., s.25-45-33.

[8] A.Refik, (10. Asr.), BN: 8, s. 48-49., A.Refik, (11 Asr.), BN: 30, s. 15-16, A.Refik (11. Asr), BN: 29, s. 14-15.

[9] A. Refik, (10. Asır), BN:8, s.207.

[10] A. Refik, (10. Asır), BN:8, s.73.; BN:10, s.74-75.

olan kişi kirli kabul ediliyordu. Ancak üstün hizmetlerinden dolayı bazı devlet görevlilerine ve bazı yabancı elçilere şarap tedarik etmeleri, vergiden muaf tutulmaları gibi konularda özel izinler verilmiştir. Aşırı içki kullanan yabancı elçilerin bazı baskılara maruz kaldıklarını biliyoruz.[11] II. Selim döneminde alınan vergiden feragat edilerek, içkinin yasaklanmasına rağmen, Yahudi ve Hıristiyan ahaliden bazılarının gizlice İstanbul'a içki sattıkları tespit edilmiştir. Bunun üzerine Ebussuud Efendi'nin fetvâsına istinâden içki ticareti Osmanlı tebaası olan gayrimüslimlerden yarım öşr, ecnebilerden tam öşr alınması şartıyla serbest bırakılmıştır. Ebussuud Efendi Müslümanların gayrimüslimleri vekil tayin ederek içki sattırmasına cevaz vermektedir.[12] İçki ticaretine, Cuma namazı kılınan şehirlerde gizlice taşımak, satmak Müslümanlara satmamak evlerini meyhâne gibi kullanmamak ve içki âlemleri düzenleyip etrafı rahatsız etmemek şartıyla izin verilmiştir.[13] 1583 yılında tekrar İstanbul'daki bütün meyhânelerin kapatılması emredilmiş içki tekrar herkese yasaklanmıştır.[14]

1585 ile 1588 yılları arasında Osmanlılara esir düşen Alman asıllı Brettenli Michael Heberer'in anılarından o dönemde Galata semtinde içki alınıp satılmasının ve içilmesinin serbest olduğu anlaşılmaktadır.[15] Aynı tarihlerde Osmanlı ülkesine esir olarak gelen Alman asıllı H.U. Kraft, Hıristiyanların evlerinde şarap bulundurup içmelerine müsaade edildiğini

---

[11] Dariusz Kolodziejczyk, "Semiotics of Behavior in Early Modern Diplomacy: Polish Embassies in Istanbul and Bahçesaray", Journal of Early Modern History, v. 7 n 3-4, p. 245-256.,*Warsaw University*

[12] M. Ertuğrul Düzdağ, Şeyhülislam Ebussuud Efendi Fetvâlârı Işığında 16. Asr Türk Hayatı, İstanbul, 1983.,s.146.

[13] A.Refik, (10. Asr.), BN: 10, s. 49–50.

[14] A.Refik, a.g.e.,BN:16, s.216-217.

[15] Brettenli Michael Heberer'in Anıları (1585-1588), Çeviren.Türkis Noyan, Osmanlıda Bir Köle, İstanbul,2003.,s.248.

ifade etmektedir.[16] Tournefort seyahatnâmesinde Galata için şunları söylemektedir: " Galata'da Osmanlı İmparatorluğu'nun başka yerlerinde asla bulunmayan bir özgürlük tadılır. Galata Türkiye'nin göbeğinde bir Hıristiyan kenti gibidir; burada meyhâneler serbesttir ve Türkler bile meyhânelere şarap içmeye gelirler."[17] Pedro da aynı fikirdedir. Türklerin içki içmemesinin içenler için bir engel teşkil etmediğini, Rum ve Yahudilerin işlettiği meyhânelerin içecek herkese açık olduğunu ifade etmektedir.[18] Hatta Heberer'in İstanbul'da hapis yattığı zindanda yanında şarap bulundurabilmesi bu serbestliğin sınırlarının nereye kadar uzandığı hakkında fikir vermektedir.[19] 1578-1581 yılları arasında Habsburg Kralı II. Rudalph'un elçisi olarak İstanbul'a gelmiş bir papaz olan Salomon Schweiger de İstanbul'da şarabın eski Bizans'ta olduğu kadar bol olduğu bilgisini vermektedir.[20] Galata'daki bu serbestliğin sebebi burada oturanların çoğunluğunun gayrimüslim olmasıdır.[21] Galata ve Beyoğlu âdetâ fetihten sonra İstanbul'un içerisinde gizlice yaşamaya devam eden bir Bizans gibidir. Ebussuud Efendi'nin fetvâlarına rağmen Osmanlı devletinin ya kanunları uygulamakta zaaf gösterdiği yahut da Galata ve Beyoğlu gibi semtler yabancı tüccarların yük alıp boşalttıkları uluslar arası ticârî bir bölge olması nedeniyle bilerek ve isteyerek burada gevşek davrandıkları düşünülebilir.

---

[16] H.U. Kraft, Çev. Turgut Akpınar, Türklerin Elinde Bir Alman Tacir, İstanbul, 1997, s.51.

[17] Joseph de Tournefort, Editör. Stefanos Yerasimos, Çeviren, Teoman Tunçdoğan,Tournefort Seyahatnâmesi, II. Kitap, İstanbul,2005. s.38.;Gülgün Üçel-Aybet, Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları, İstanbul, 2003.,s.488-493.

[18] Pedro'nun Zorunlu İstanbul Seyahati, Çev. Fuat Carım, İstanbul,2002, s.185.

[19] Heberer, a.g.e., s.271.; Zindana içki sokulduğuna dair başka bir bilgi de Kraft'ın seyahatnâmesinde bulunmaktadır. Kraft, a.g.e.,s.91. Esaret hayatının bazen esirleri cezalandırmak maksadıyla içki içmelerine izin verilmediği oluyordu.

[20] Salomon Schweigger, Çeviren, S. Türkis Noyan, Sultanlar Kentine Yolculuk, İstanbul, 2004.,s.155.

[21] Aybet, a.g.e., s.489.

İstanbul şehir hayatı içerisinde yaşayan gayrimüslimlerden üstün hizmetlerinden dolayı devlet görevlisi olan gayrimüslim reaya ve bazı ecnebilere normal hayat içinde yapmaları yasak olmasına rağmen özel izne tabi olarak şarap içmek, tedarik etmek ve vergi vermemek gibi muafiyetler verildiği görülmektedir. Şarap getirirken getirecek olanlara özel olarak berat verilip bu konuyu takip eden devlet görevlilerine de fermanlar gönderilerek haberdar edilmektedir. Şarap veya şaraplık üzümü nereden alacakları (ekseriyetle Tekirdağ'dan) ve nereden alamayacakları (mesela Üsküdar'dan) belirtilip bir defada seri ve gizli bir şekilde gemiyle nakletmeleri zorunluluğu getirilmekteydi.[22] Diplomatik ilişkilerin kırılganlığının Osmanlı Devletini bu vasfı taşıyan kişilere karşı daha bir hoşgörülü ve esnek olmaya ittiği anlaşılıyor.

Şarap kaçakçılığına karşı Marmara bölgesi, Ege kıyıları, Ege adalarında şarap üreticilerine üzüm ticareti yasaklanmıştı. Hatta içinde şarap bulunma ihtimaline karşı Çanakkale boğazından fıçı nakli dahi engelleniyordu. İstanbul'a çeşitli iskelelerden giren üzümü Yahudi tüccarlar gizlice alarak şıra ve şarap imal ediyorlardı. Bu durum İstanbul'da üzüm kıtlığına yol açıyordu. Bunun üzerine bu duruma mani olmak için 15 Eylül 1776'da İstanbul kadısı bir ilam yayınlamıştır.[23] İstanbul'daki gayrimüslimlerden alınan şarap vergilerinin mültezimi, bu yasağın kendisini zarara uğrattığını söyleyerek İstanbul'da tüketilen miktarı bu yasak kapsamının dışına çıkarttırmıştır.[24] Bu

---

[22] A.Refik, (13. Asır.), BN: 8, s. 4.
[23] Yücel Özkaya, XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı, Ankara, 1985., s.356.
[24] Suraiya Faroqhi, Osmanlı'da Kentler ve Kentliler, Çeviren, Neyyir Kalaycıoğlu, İstanbul, 1993., s.101.; Kırım gibi uzak Osmanlı eyaletlerine şarap Anadolu'dan

yasağa rağmen bazı özel durumlarda içilmesine izin verildiği veya görmezden gelindiğini Tournefort'un seyahatnâmesinden anlıyoruz. Bir bitkibilimci olan Tournefort hem bitki çeşitlerini toplamış hem de devrinin toplumsal olaylarına tanıklık etmiş ve bunları seyahatnâmesinde toplamıştır. Bu eserinde Topkapı sarayının revirinde hastaların şarap içmesine göz yumulduğunu belirtmektedir.[25] Özellikle yabancı elçilere verilen izinlerde sadece kendi nefisleri ve maiyetleri için içki getirebilecekleri özellikle belirtilmektedir.[26] Bütün yasaklamalara rağmen insanların bazen kederinden bazen de eğlenmek maksadıyla içki içtiğini ve çok alenî bir şekilde, meydan okurcasına içilmediği taktirde görmezden gelindiğini görüyoruz.

Müslüman Türklerin içkiyle aralarının nasıl olduğu ve zamanla Osmanlı toplumunda bu hususta ne gibi değişiklikler olduğunu belgelerden ve seyahatnâmelerden izlemek mümkündür. Zamana ve şartlara göre alkollü içki tüketimi, üretimi ve ticaretiyle ilgili uygulamalarda değişiklikler olmuştur. Gerek Müslüman toplumun içkiye yaklaşımı gerekse gayrimüslimlerin içki içmelerine gösterdikleri tepkilerdeki değişiklikler olarak tanımlanabilir. Önceleri bazen alenen içki içen gayrimüslimleri şikâyet ederken bazen de Osmanlı yöneticilerinin Hıristiyan tebaaya şarap ikram ettikleri görülmektedir. Hatta onların kolayca içki bulabilmeleri için özel düzenlemeler de yapılmıştır. Mesela Akşehir'de gayrimüslimlerin rahatça şarap alabilmeleri için Akşehir çarşısının içinde bir yer tahsisi edilmiştir.[27] Mesela Orhan Bey Geyikli Baba'ya bazı yardımlarından dolayı şarap ve rakı

---

gönderilmekteydi. a.g.e., s114.; Yücel Öztürk, Osmanlı Hakimiyetinde Kefe (1475-1600), Ankara,2000.,s.11.

[25] Tournefort,a.g.e.,II. Kitap,s.31-32.

[26] Ahmet Refik, 13. Asırda İstanbul Hayatı, İstanbul, 1931, BN: 7, s. 7.

[27] Faroqhi, a.g.e., s.46.

yollamıştır. Görünen o ki Geyikli Baba ve müritleri de içki içmektedirler.[28] Aşıkpaşazâde Yıldırım Bayezid'in Sırp asıllı bir cariyeden içki meclisi kurmayı öğrendiğini, Ali Paşa'nın yardımıyla da şarap ve kebap meclisleri kurduğunu yazmaktadır.[29] Yine Aşıkpaşazâde Yörgüç isimli bir Osmanlı valisinin Kızılkoca Oğlanları adıyla nam salmış dört kardeşten müteşekkil bir eşkıya grubu ve adamlarını nasıl içki içirerek sarhoş ettiğini ve idam ettirdiğini anlatmaktadır.[30] Bu tarihlerde Anadolu'da heterodoks Türkmen kitleleri hala hareket halindedir ve Anadolu'da tam bir otorite tesisi edilemediği gibi hukuk da tam olarak uygulanamamaktadır. Anlaşılan o ki, bu ortamda Türkmenler eğlence düzenlerken hiç çekinmeden içkili meclisler düzenlemekte ve sarhoş olasıya kadar içmektedirler.

Ebussuud Efendi'nin fetvalarına baktığımızda içki konusunda çok katı hükümlerle karşılaşırız. Gücünden hiç bir şüphe duymayan Osmanlı Devletinin Müslüman tebaanın İslamî kurallara uyması yada uydurulması konusunda çok titiz davrandığını görürüz. Evinde içki içen Müslüman, had yani dayakla cezalandırılır. Tevbe edip tekrar içen Müslüman ise kefaret ödemekle ve Hadd-i Şurb ile yani hür ise 80, köleyse 40 değnek cezası ile cezalandırılır. Hatta bir kasabaya içki getirilmesini isteyen bir Müslüman'ın uzun süreli hapsi talep edilebilmektedir. İçkinin şifa maksadıyla dahi kullanılması kesinlikle yasaklanmaktadır. Bir müslümanın herhangi bir gayrimüslimi vekil tayin edip içki sattırmasına cevaz veren Ebussuud Efendi, Bir şehirde açıkça içki satılırken Müslümanların kimseden utanmadan içmesi

---

[28] Ahmet Yaşar Ocak, "Osmanlı Beyliği Topraklarında Sûfi Çevreler ve 'Abdalan-ı Rum' Sorunu (1300-1389)", Osmanlı İmparatorluğu'nun Kurucusu Osman Gazi ve Dönemi, Sempozyum Sonuç Bildirileri, Bursa, 1996.,s.71.
[29] Âşıkpaşaoğlu Tarihi, Hazırlayan: H. Nihal Atsız, Ankara, 1985., s.71.
[30] a.g.e., s. 106-108.

durumunda dinden çıkacağı hükmünü vermektedir.[31] Burada Müslümanların gayrimüslimleri vekil tayin ederek içki sattırabilmelerine izin verilmesi diğer fetvaların yanında farklılık arz etmektedir. Bize göre bu hükümde şer'i hukuktan ziyade örfî hukuk göz önünde bulundurulmuştur. Osmanlı hazinesi içki ticaretinden gümrük vergisi yoluyla gelir elde etmektedir. Bu gelirin muhafaza etme düşüncesinin bu hükmün verilmesinde etkili olma ihtimâli vardır.

Tournefort, seyahatnâmesinde Kandiye'de yaptırılan câminin inşaatında çalışan Rum işçilere adadaki Fransız konsolos naibinden temin edilen şarabın Kandiye'deki yöneticiler tarafından ikram edildiğini yazmaktadır.[32] Osmanlı yöneticileri zaman zaman işçilerin verimini artırmak için uygulamaların dışına çıkarak daha hoşgörülü davranabilmekteydiler. Tournefort, kendisinin çok beğendiği Girit şaraplarını buldukları zaman Türklerin "en azından geceleri" içmeden duramadıklarını, bir kere içmeye başladılar mı fıçının dibini bulmadan bırakmadıklarını söylemektedir.[33] Pedro'nun Zorunlu İstanbul Seyahati'nde Türklerin yemekte şarap içmediklerini yemekten sonra su, şerbet veya kiraz, kaysı ve erik kompostosu içtikleri anlatılmaktadır.[34] Kraft ise Halep'teki Osmanlı valisi ile bir Ermeni tüccarın şarap içme düellosuna şahit oluşundan bahsetmektedir. Bütün gece süren bu içki âlemini bütün

---

[31] Düzdağ, a.g.e., s.146-147.
[32] Joseph de Tournefort, Tournefort Seyahatnâmesi, I. Kitap, Editör, Stefanos Yerasimos, Çeviren. Ali Berktay, İstanbul, 2005., s.70. Tournefort Kandiye'nin beyaz, kırmızı ve roze şaraplarının mükemmel olduğundan bahsetmektedir.Girit'te ele geçirilen eski sikkelerin üzerinde üzüm salkımı kabartmalarının olmasının boşa olmadığını, buranın şaraplarının tadına bakanların başka yerlerin şaraplarına yüz vermeyeceğini ifade etmektedir. Tabii burada üzümcülük ve şarap imalatıyla uğraşanların ekseriyeti bunu gelenek olarak devam ettiren Giritli Rum köylüleridir. s.70.
[33] Tournefort, a.g.e., s.92-93.
[34] Pedro, a.g.e.,s.173.

detaylarıyla anlatan Kraft sonunda valinin sızdığını yazmaktadır.[35] Ancak Osmanlı toplumunun tamamı göz önünde bulundurulduğunda bu örneklerin pek sık rastlanan olaylar olmadığı ortadadır. Kanunlardaki düzenlemeler Müslüman Türk toplumuna göre düzenlenmiştir. Ancak bu düzenlemelerde gayrimüslimler de göz önünde bulundurulmuş bazı sınırlamalarla birlikte kendi adet ve geleneklerini yaşatmalarına izin verilmiştir. Tournefort, Mevlevîlerin çok alkol tükettiklerine dair bazı dedikodular işittiğini ama aslında onlarda afyon kullanımının daha yaygın olduğunu söylemektedir.[36] Ancak verdiği bu bilginin kaynağını açıklamamaktadır. Bize göre o kalenderîlerle Mevlevileri bir birbirine karıştırmaktadır. İspanyol bir esirin anıları olan Pedro'nun Zorunlu İstanbul seyahati isimli eserde, kalenderîlerin yemekten sonra esrar çekerek "dünyanın en şen sarhoşları" oldukları, şarkı söyleyerek meyhâne meyhâne dolaşarak asalaklık yaptıkları iddia edilmektedir [37]

Halep Valisi gibi devlet görevlilerinin yanı sıra bazı padişahların da içki içtikleri bilinmektedir. Batı toplumları ve azınlıklar kadar olmamakla birlikte Osmanlı Devleti'nin son zamanlarına doğru içki kullanan Müslümanların sayısında artış olduğu ve devlet görevlilerinin de içki

---

[35]Kraft,a.g.e.,s.61. Kraft eserinin ilerleyen kısımlarında Osmanlı topraklarında ticaret yapabilmesi için kendisine kefil olan kişinin uşakları tarafından rüşvet olarak ısrarla şarap istediklerini iddia etmektedir. Kraft'ın anlattığına göre kusana kadar içen bu uşakların efendilerinden azar işitmemek ve cezalandırılmamak için kusmak için özel gayret sarf ettiklerini anlatmaktadır. a.g.e.,s.87.; Esaret hayatının bir yansıması olarak, esirleri cezalandırmak maksadıyla içki içmelerine izin verilmediği, meyhânelerinin kapatıldığı da görülmektedir. Maria Ter Meetelen Adındaki Hanımın On İki Yıllık Köleliğinin Hayret Uyandırıcı ve ibret verici Öyküsü, Hoorn: Jacob Duyn, Derleyen Irvin Cemil Shick, Çevirenler:Zülal Kılıç ve Irvin Cemil Shick, 1748, Avrupalı Esirler ve Müslüman Efendileri "Türk" İllerinde Esaret Anlatıları, İstanbul, 2005., s.167.

[36] Tournefort, a.g.e., II. Kitap, s.85-86. Barbaros Hayrettin Paşa'nın Osmanlı hakimiyetine kattığı Milos adasına uğrayan Tournefort adadaki şarap imal tarzı hakkında da bilgi vermektedir.[36]

[37] Pedro'nun Zorunlu İstanbul Seyahati, Çev. Fuat Carım, İstanbul,2002, s.98.

kullandıkları ortaya çıkmaktadır. Osmanlı aydınlarının batılılaşmayı ancak batılı giyim kuşam, onlar gibi yemek yeme ve içki içme gibi algılamalarının da bu davranış farklılıklarında etkisi vardır. Ancak Osmanlı toplumunda çok yaygın bir kullanımı olmadığı için batıdaki gibi bir içki kültürünün ancak son dönemlerde ortaya çıktığını görebiliyoruz. Adabınca içmeyenler başından beri cezalandırılmaktadır. Bu cezalandırma seanslarını tasvir eden minyatürler dahi vardır. Yemen'de görev yapan Miralay Rasim Bey'in orada Yahudi kızların çalıştırıldığı içkili gazinolara gittiği, sürekli sarhoş gezdiği için halkın tepkisini çektiği bu nedenle birkaç kez uyarıldığı hatta hapsedilmesi gerektiği ancak eğer kendisine çeki düzen vermezse gerekenlerin yapılacağı arşiv belgelerinde ifade edilmektedir.[38] 1890 yılında Yemen'de dahi içkili gazinoların açılması Osmanlı toplumundaki değişmenin boyutları hakkında bize fikir verebilir. Ancak bütün değişime rağmen içki içmek Osmanlı toplumunda halâ hoş karşılanmamaktadır.

Meyhanecilerin cezalandırılması

(Kaynak: Hayati Develi, Osmanlıya Dair Bir Risâle-i Garîbe, İstanbul, 1988.,s.34.)

[38] BOA, Y.PRK.ASK., Defter No:72., Gömlek No:99.(7. Ordu Komutanlığı'ndan Yıldız Sarayına yazılan şifre.)

Osmanlı Devleti'nin alkollü içki içilmesini yasaklarken Ebussuud Efendi'nin fetvasına istinâden gayrimüslimler vasıtasıyla içki ticaretine cevaz vermesi oldukça manidar bir durumdur. İçki içen Müslümanlara karşı bu kadar katı bir tutum takınırken alkollü içki ticaretine dolayalı yollarla adetâ bir hile-i şer'iyye ile meşru bir zemin aranması tamamen ekonomik sebeplerden ileri gelmektedir. İçki ticareti üzerinden elde edilen gelirlerden mahrum olmak istemeyen Osmanlı maliyesi böyle bir yola başvurmuştur. Bir Mart 1793 tarihinde kurulan "irâd-ı cedîd hazinesi"ne daha kolay toplanabildiği için tütün rakı, şarap ve kahveden alınan "rüsûm-u zecriye" gelirlerinin zamlı olarak toplandığını biliyoruz.[39] On sekizinci yüzyıla gelindiğinde Müslümanların meyhânecilik yaptıkları, tütün ve içki tüketiminin de Müslümanlar arasında yaygınlaştığı gözlemlenmektedir.[40] Daha sonraları şarap ticaretinin serbest olduğu ve bunun üzerinden hamriye isimli vergi alındığı görülmektedir. Yurtdışından içki ithali de serbest bırakılmıştır.[41]

On sekizinci yüzyılın başlarında Anadolu şehirlerinde konaklayanlar hanlarda şarap bulabilmek için Musevîlere ve Hıristiyanlara başvurmak zorundaydılar. Onlar ücret karşılığında yolculara gayrı meşrû yollarla şarap temin edebiliyorlardı.[42] Daha sonra, Erzurum valiliğine atanan Köprülü Numan Paşa ile Doğu Anadolu'ya seyahat eden Tournefort, bu yolculuk sırasında paşanın maiyetindeki adamlara şarap ikram etmemesi için uyarılır.[43] Erzurum'a vardıklarında ise burada içki ticareti ile uğraşanların baskı altında

[39] Çadırcı, a.g.e., s.104.
[40] Risale-i Garibe, s.34-35.
[41] BOA, Y.PRK.PT. Defter No:4, Gömlek No:118.
[42] Tournefort, a.g.e., II. Kitap., s.62.
[43] a.g.e., II. Kitap, s.109.

olduklarını ve değnek cezasına çarptırıldıklarını yazmaktadır.[44] Kraft da aynı şekilde Türklerin kapılarının önünden geçen birisinden şarap kokusu aldıklarında şikâyetçi olduklarını ve ceza almasını temin ettiklerini iddia etmektedir.[45] Tournefort, Bursa'ya geldiğinde ise burada böyle bir baskıdan söz etmemekte ve çok güzel şarapların bulunabileceğini yazmaktadır.[46] İzmir hakkında verdiği bilgiler ise oldukça ilginçtir, burada meyhânelerin gece gündüz açık olduğunu Müslümanların burada pek dikkate alınmadığını söylemektedir.[47] Merkezden uzaklaştıkça doğu bölgelerinde halkın dini hassasiyetine ve yöneticilerin tavırlarına göre içki üretim ve tüketimi üzerinde baskıların arttığını, merkeze yaklaştıkça imparatorluğun batı kesimlerinde, özellikle liman şehirlerinin kozmopolit yapısı içinde bu baskının azaldığını söylemek mümkündür.

On dokuzuncu yüzyılda Galata ve Beyoğlu'ndaki müskirât sektörünün epeyce büyüyüp daha renkli bir yapıya kavuştuğunu görüyoruz. İçkili gazinolar, meyhâneler işi daha da ilerletmiş müzik de bir tüketim meta'ı olarak Galata piyasasında yerini almıştır. Ancak onun yeri biraz daha farklı olarak bir promosyon olarak müşteri çekmek amacıyla işletmelerce kadın unsuruyla birlikte kullanılmaya başlamıştır. İçkili mekanlar kavga gürültü eksik olmadığı için sık sık zaptiyelerin baskınına maruz kalıyorlardı.[48] III. Selim döneminde içki içmeyi tamamen yasaklamış, hatta Müslümanlara şarap ikram eden gayrimüslimlerin özrünün kabul edilmeyip öldürülmesini

---

[44] a.g.e., II. Kitap, s.129.; Bu konuda Pedro da Tournefort ile aynı fikirdedir. Pedro, a.g.e., s.110.
[45] Kraft, a.g.e., s.51.
[46] Tournefort, a.g.e., II. Kitap, s.234.
[47] Tournefort, a.g.e., II. Kitap, s.250.
[48] Ahmet Rasim, Dünkü İstanbul'da Hovardalık "fuhş-u atik", İstanbul, 1987., s.144-145.

emretmiştir. Bu yasağa rağmen bazı uyanıkların uydurma avadanlıklarla başka şey satar gibi görünüp müptela olanlara sokak aralarında ve izbelerde içki sattıkları görülmüştür. Bu yaptıklarının anlaşılmaması için kendilerine göre tedbirler almış, bazı özel kelimelerle meramlarını anlatmaya çalışmışlardır.[49] Ticaretle uğraşmakta olan yeniçeri zorbaları için bu yasağın bir karaborsa fırsatı doğurduğu anlaşılmaktadır. Üstelik bu yasağın devletin vergi gelirlerinde kayba uğramasına yol açacağı aşikardır.

Sıradan halkın arasında içki tüketiminin nadiren de olsa görüldüğünü biliyoruz. Özellikle Bektaşî tarikatı mensuplarının içki içmeyi sevdiklerini biliyoruz. İçki içmenin yasak olduğu bir toplumda onların bu özellikleri bir çok sosyal çatışmaya yol açmış bu durum bir çok fıkraya konu olmuştur. Öyle ki, çoğu zaman bu fıkralara konu olan olayların kahramanları yaşadığı bilinen tarihî şahsiyetlerdir. Bekrî Mustafa, Manastırlı Sîneçak Baba, Kütahyalı Kalender Baba, Erzurumlu Hacı Sofu Baba gibi isimler bunların en meşhurlarıdır.[50] Bu fıkralar devrin telakkisini ve mizah anlayışını çok iyi yansıtmaktadır: "II. Sultan Mahmud devrinde bir Ramazan günü zaptiyeler bir Bektaşî babasını rakı içerken suçüstü yakalar. Padişaha götürürler. Bektaşî rakı şişesini saklayarak huzûra çıkar. II. Mahmud: 'erenler elini göster,' der, Bektaşî sol elini gösterir. Ötekiyle şişeyi saklar. 'Öteki elini de göster.' Baba arkaya yürüyerek duvara gelip dayanır. Şişeyi duvarla sırtı arasında sıkıştırarak iki elini birden gösterir. II. Mahmud bu sefer şu emri verir: 'Şimdi öne doğru gel. Bektaşî dayanamayarak: 'Halt etme Mahmud, bana

---

[49] Câbî Ömer Efendi, Hazırlayan: Mehmed Ali Beyhan, Câbî Târihi, (Târîh-i Sultân Selîm-i Sâlis ve Mahmûd-ı Sânî), Tahlîl ve Tenkildi Metin, Ankara, 2003.,s.22.
[50] Abdülaziz Bey, Osmanlı Merâsim ve Tâbirleri, Yayına Hazırlayanlar:Kâzım Arısan-Duygu Arısan Günay, İstanbul, 2000., s.308.

şişeyi kırdıracaksın', der."[51] Bir Bektaşî dervişini hükümdarın karşısında böylesine pervasız konuşturan şey pek tabii ki alkoldür başka bir deyişle sarhoşluktur. Bir diğeri ise hiç kuşkusuz padişahın hoşgörüsüdür. Nietzsche'nin Dionysos kavramıyla ifâde ettiği sarhoşluk çoğunlukla dîvân edebiyatına konu olan "vecd hâli", "cezbe" veya Yahya Kemâl'in "rind" kavramıyla benzerlik göstermektedir. Nietzsche'ye göre bu sarhoşluk ve onunla birlikte görünen coşkunluk hâli, görünenlerin arkasındaki hakîkati görmeyi sağlar. Divan edebiyatında ve tasavvufta da sarhoşluk yâni ilâhi aşk insanı, nesnenin ötesine, tanrıyla vuslata götürür.[52] Meyhâne şiirleri yazanlardan Hafız Müşfik Efendi, Âli Efendi, Gülşen Celâlî gibi son dönem şairlerinden de bahsetmek gerekir.[53] İçkiyle olan münasebetleri Bektaşî şairlerinin şiirlerine de aksetmiştir. Kendisi de içki kullanan IV. Murad[54] ile münasebeti yüzünden İzmir'e sürülen Bektaşî şeyhlerinden Ruhî(Beybaba) bir şiirinde bu ilişkiyi çok güzel ifâde etmektedir:

Nice bir dağdağa-i dehr ile berbâd olalım
Yürü meyhâneye zâhid biraz âbâd olalım

Serelim gûşe-i meyhâneye bir eski hasır
Dest urup câm-ı Cem'e gussadan âzâd olalım

Kızını pîr-i muganın sen alıp oğlunu ben
Böyle bir din ulusu kâfire dâmâd olalım

---

[51] Dursun Yıldırım, Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları, Ankara, 1999., s.171.
[52] Beşir Ayvazoğlu, İslâm Estetiği ve İnsan, İstanbul, 1989.,s.22.
[53] Abdülaziz Bey, a.g.e., s.308.
[54] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, Cilt.III, Ankara, 1988.,s.587.

Hançer-ü tıyg-ı gazeble gezelim ey Rûhî

Kanda bir var ise içmez ana cellâd olalım.[55]

Burada dile getirilen ilişki Epikürcü bir anlayış gibi "haz" ilkesini temel alan bir anlayış değildir. Hedonist bir anlayışı Bektaşîliğin felsefesinde bulmamız mümkün değildir.[56] Bektaşîler çoğunlukla içkiyle olan ilişkilerini yine İslâmî terimlerle açıklamaya çalışırlar ki, bu gâyet normal bir durumdur. Zîra Bektaşîlik de bir İslâm tarîkatidir.

Osmanlı saray, köşk ve paşa konaklarında düzenlenen ziyafetlerde bol bol şarap içildiği, bir çok şairin bu ortamlarda şiirlerini devletlülere sundukları ve iltifat gördükleri bilinmektedir.[57] Kağıthâne eğlenenler sadece devlet erkânı değildir. Şarabın şairlere, haşhaşın da sûfîlere mubah olduğuna dair görüşler de vardır.[58]. Osmanlı sarayının ve saraya yakın elit tabakanın ilgilendiği bir edebî tür olan divân edebiyatı içerisinde en çok zikredilen remizlerden birisi de şaraptır. On altıncı yüzyılın meşhur divân şa'iri Fuzuli'den bir beyitle örnek verecek olursak:

Kemâl-i hüsn virüptür şarâb-ı nâb sana

---

[55] Abdulbâki Gölpınarlı, Alevî Bektaşî Nefesleri, İstanbul, 1992., s.233. 19. Yüzyıl Bektaşî şairlerinden kemâl ise içkiyle arasındaki ilişkiyi şöyle ifade etmektedir: *Ben şehîd-i bâdeyim dostlar demim yâd eyleyin/Türbemi meyhâne enkaziyle bünyâd eyleyin;*
Gasl olunmaz mâ ile gerçi şehîdân-ı gazâ/Meyle yuyun siz beni bir mezhebi câd eyleyin;
Kabrime kandîl için bir köhne sâgar vakfedin/Şu'le-i nâr-ı arakla rûhumu şad eyleyin;
Türbedâr olsun bana bir pîr-i mey-hor ü garîb/Nezr-i serhoşân ile ol pîre imdâd eyleyin;
Yâdgâr olsun. bu nazmım evliyâ-yı sâgare/Per açıp gitti Kemâl ardınca feryâd eyleyin. a.g.e., s.211.

[56] "Hedonizm, (Hazcı Kuram), İnsansal eylemin yöneticisi ilkesinin hem olgusal olarak, hem de kural koyucu yönüyle, haz olduğunu öne sürer." Erich Fromm, Kendini Savunan İnsan, İstanbul, 1994.,s.172.

[57] Halil İnalcık, Şâir ve Patron, Ankara, 2003., s.26.

[58] İnalcık, a.g.e.,s.28.

Sana helaldür ey muğ-beçe şarâb sana.[59]

İlk bakışta Fuzuli'nin bu beyitte Şarap dağıtan çocuğa şarabın helal olduğunu söylediği anlaşılmaktadır.[60] Lâkin burada zikredilen şarap bir sembol olarak kullanılmaktadır. Divan edebiyatında tasavvufî bir anlam yüklenen şarâb, ilâhî aşkı sembolize etmektedir.[61] Ancak şunu da göz önünde bulundurmak gerekir ki Divan Edebiyatının bu sembolizmi, sanatçıya mecazi anlamla birlikte gerçek duygu ve isteklerini de dile getirme imkânı vermektedir. Bir Arap atasözü, şiirin manası şairin karnındadır, der. Bu minval üzre düşünülecek olursa, şairin ilâhî aşktan değil de dünyevî bir aşktan bahsedip etmediğini en azından onu îmâ etmediğini bilemeyiz. Kaldı ki Nedîm gibi bunu îmâ ettiğini bildiğimiz divan edebiyatı sanatçıları da vardır. Ebussuud Efendi gibi bir şeyhülislamın içki üzerine verdiği fetvalar hatıra getirilecek olursa, onun gibi şeyhülislam olan ve aynı zamanda iyi bir divan şairi olan Şeyhülislam Yahya, gazellerinde divan edebiyatında tasavvufî bir remiz olarak tekke yerine kullanılan meyhaneyi farklı bir manada hem de tekkeye tercih ederek kullanmaktadır; "gel beri, meyhâne sarhoşlarını seyret; tekkenin bir iki sersemine ne bakarsın". Onun şiirlerinde meyhâne aşkın mekânıdır, şarap gönül kanını, sevgilinin gözü ise kadehi sembolize etmektedir.[62] Tekke ve tasavvufa muhalif biri olduğu anlaşılan Şeyhülislam Yahya'nın bu şiirlerinde nasıl bir aşktan ve nasıl bir şaraptan bahsettiği gerçekten de manidardır.

---

[59] Fuzulî, Külliyât-ı Divân-ı Fuzulî, İbtidâ'î Gazeliyyât, İstanbul, 1286., s.5.
[60] Hasibe Mazıoğlu, Fuzulî ve Türkçe Divanı'ndan Seçmeler, Ankara, 1986., s.75.
[61] "Aslında şairlerin mecâzî şiir ve gerçeği iltibaslarında def, ney, sevgili ve şarâbı gösteren ibâre ve isti'âreler gelirse, görünüşüne bakıp bunları şarap dilber, kol ve boy ölçüsü olarak düşünmemek lâzımdır. Tasavvuf ve gerçek bilenlerin dilinde her sözün bir manası, her ismin bir muamması her sözün te'vili ve her te'vilin bir temsili vardır." Latîfî Tezkiresi, Hazırlayan: Mustafa İsen, Ankara, 1999., s.10.
[62] Kâzım Yoldaş, "Şeyhülislâm Yahyâ Dîvânında Sosyal Hayatın Mekân Boyutu", EKEV Akademi Dergisi,Yıl:8, Sayı:20, ss.329-344.; Aynı konuda benzer bir yorum için bakınız; Halil İnalcık, Şair ve Patron, Ankara, 2003., s.28.

Osmanlı toplumunda mahalle içerisinde içki içenler parmakla gösteriliyor, dedikodulara konu oluyordu. İçki içenlere kız verilmediği, işten atıldığı oluyordu ki meydana gelen sarhoşluk kazaları yapılan sosyal baskılara bir dayanak olarak kullanılıyordu. Bütün bu baskılara rağmen gençler merak ve özentiyle arkadaş çevrelerinde gizlice içkiyle tanışıyorlardı.[63] Zaman zaman ailelerinin hoşgörü göstermediği içkiyi gizlice kullanan gençlerin babaları tarafından sert bir şekilde te'dip edildiğini Ahmet Rasim'den öğreniyoruz.[64] İçenler içmeden yanlarında oturanlara tahammül edemeyip gizli saklı içmelerini bir suç olarak gördükleri için onu da içmeye zorlayarak suç ortağı yapmak suretiyle hem psikolojik olarak rahatlıyor hem de muhtemel bir ispiyon olayının önüne geçiyorlardı.[65]

İstanbul'da meyhâneler Galata ve Beyoğlu'nda yoğun olmakla birlikte Kumkapı, Çarşıkapı, Samatya, Unkapanı, Cibali Kapısı, Ayakapı, Fener Kapısı, Balat, Hasköy, Ortaköy Arnavutköy, Yeniköy, Üsküdar, Kadıköy semtlerinde de bulunurdu.[66] İçki içenleri üç kısma ayıracak olursak; İlk olarak önde gelen devlet görevlileri ve eşrafı saymak gerekir. Bunlar konaklarında içki alemleri yaparlardı. Kalemlerde çalışanlar ve esnaf ise eş dost ve tanıdıklarıyla buluşup hasbıhâl etmek için meyhânelerde buluşurlardı. Sonuncular ise harabati denilen ayyaşlardır.[67] Kopuk olarak da tesmiye edilen

---

[63] Ahmet Rasim, Dünkü İstanbul'da Hovardalık "fuhş-u atik", İstanbul, 1987.,s.72-73..
[64] Ahmet Rasim, a.g.e., s.69-70-71.
[65] Ahmet Rasim, a.g.e., s.74-75.
[66] Abdülaziz Bey, a.g.e., s.306.
[67] a.g.e., s.307.

bu serseri ta'ifesi meyhânelerin asıl müdavimleridir.[68] Kopuklardan başka "küplü" diye isimlendirilen bir serseri gurubu daha vardır, bunlar kelimenin tam anlamıyla ayyaş takımıdır. Her zaman sarhoş oldukları için hiçbir işle meşgul olmazlar. Rakıyı soğuk su küpünde bekleten izbelerdeki "küplü" diye bilinen batakhanede demlenirler. Bu adamlar tanıdıkları insanlardan içki parası dilenirler.[69] Serseri ve kopuk ta'ifesi, Kağıthâne gibi yerlere ailece eğlenmeye gelen İstanbul halkını rahatsız etmektedir. Bu kopuklar sarhoş bir şekilde gezerken hem eğlenenlere sataşmakta hem de kendi aralarında kavga etmektedirler. Sarhoş bir şekilde kalabalığın arasında at sürmektedirler. Zaptiyeler burada sarhoşların bu nahoş hareketlerini bastırmaya çalışırlar.[70] İçki içenlerin çoğu Ramazan geldi mi saygılarından meyhâneden ayaklarını keser, tevbe eder hatta ibadete başlarlardı.[71]

TANZÎMAT DÖNEMİNDE İÇKİ İLE İLGİLİ UYGULAMALAR

Her şeye rağmen gayrimüslim azınlıklara, hâkim kültür içerisinde kendi kültürlerini devam ettirebilmeleri için Müslüman halkı rahatsız etmemek kaydıyla her türlü kolaylık sağlanmıştır. Tanzîmat döneminde hız kazanan batılılaşma hareketleriyle birlikte yeni bazı uygulamalar başlamıştır. Bu yeniliklerin temelinde yeni hukukî düzenlemeler ve yabacı uyruklu girişimcilerin sefâretler tarafından himâye edilmesi ve bu elçiliklerin hiç çekinmeden Osmanlı Devleti'nin iç işlerine pervasızca müdahale etmeleridir.

---

[68] Balıkhâne Nazırı Ali Rıza Bey, Eski Zamanlarda İstanbul Hayatı, Hazırlayan: Ali Şükrü Çoruk, İstanbul, 2001., s.43.
[69] a.g.e.,s.47-48.
[70] a.g.e.,s.114.
[71] Abdülaziz Bey, a.g.e., s.309.

Bu müdahaleler Osmanlı yönetimini uluslararası alanda olduğu kadar içerde de zor durumda bırakıyordu. 1852 yılında bazı İngiliz vatandaşlarının Bursa'da açtıkları içki dükkânlarına belediye memurlarının cebren girerek haklarında muamele yapmaları sonucunda Bursa'daki İngiltere konsolosu devreye girmiş ve İngiliz vatandaşlarının Câmilere ve Müslümanların mahallelerine yakın olmayan yerlerde içki ticareti yapabilecekleri kararı Maliye Nezareti'nce Bursa Şehreminliğine bildirilmiştir.[72] 1859 yılında alınan bir kararla Yunanlıların işlettikleri içki dükkanları kapatılırken diğer milletlerin vatandaşlarının kiraladıkları dükkanlarda alkollü içki satmaları serbest bırakılmıştır. Ancak aynı yıl içerisinde bu durumun hukukun eşitlik ilkesine aykırı olduğu gerekçesiyle Yunan tebaasının da dükkanlarını açabilmelerinin yolu açılmıştır.[73] Bu dönemde sık sık bir birini hükümsüz kılan kararların alındığını, alınan karların ise tam anlamıyla uygulanamadığını görüyoruz.

1858 yılına kadar bir çok karar alınmış olmakla birlikte uygulanamadığı gibi[74] henüz müskirâttan(alkollü içeceklerden) nasıl vergi alınacağı tam olarak kararlaştırılamamıştır. Bu nedenle içki imâl eden fabrika sahiplerinin romdan ürettikleri rakının bir kısmını yasak olmasına rağmen[75] kadehle satıp bir kısmını orada burada köşe başlarında açılan koltuk dükkanlarına tezkire olmaksızın sattıkları, tezkire olmadan nakledemeyecekleri yerlere vergisini ödemek suretiyle sattıkları gözlenmiştir. Ancak bu vergisi ödenen içkinin

---

[72] BOA, HR.MKT., Defter No:42., Gömlek No:6.;
[73] BOA, A.MKT. MVL, Defter No:102, Gömlek No:78.
[74] Benzer bir değerlendirme için bakınız; Editörler: François Georgeon, Paul Dumont, Modernleşme Sürecince Osmanlı Kentleri, İstanbul, 1996., s.viii.
[75] BOA, A.MKT. MVL, Defter No:102, Gömlek No:78.(Eski ve yeni talimât-ı seniyye sûreti)

miktarı bile tam olarak bilinememektedir. Müskirâttan alınması planlanan yeni verginin sağlıklı bir şekilde tahsili için bu miktarın bilinmesi elzem görünmektedir. Zecriyehâne kâtiplerinden İsmail Efendi'nin lâyihasında genel bir vergi koyulması düşünülmekle beraber İstanbul şehremâneti tarafından bir hal çaresi bulunana kadar eski vergi usulüne zarar vermeden alkollü içki üreten fabrikalara ve satan dükkanlara kendi bağlı oldukları esnaf kuruluşlarından şahadetnâme getirmeksizin iş yeri açmalarına izin verilmemesi teklif edilmektedir. Yâni ruhsat almadan içki ticareti yapmak artık mümkün olmayacaktı. Ruhsatı ise en büyük mülkî idâre verecekti.[76] Ruhsatı olanların ise câmi, karakol kilise ve benzeri yerlerin yakınlarında olmamak kaydıyla İstanbul'un her yerinde istedikleri çeşitte içki satabilmelerine izin verilmesi önerilmektedir. Bunlardan beş sınıf vergi alınması bu verginin de üçte birinin peşin alınması tavsiye edilmektedir. Bunun hallinin ise ancak bir komisyon teşkiliyle hallolunabileceği öngörülmüştür. Görüldüğü üzere idârenin hem bu hususta hem de ne yapacağı konusunda kararsız olduğu görülmektedir. İdarecilerin kafa karışıklığının şehir hayatına bir kaos olarak yansıdığı, uygulamalarda tutarsızlıklar olduğu görülmektedir.

Yurt dışından ithal edilen alkollü içkiden alınan yüzde beş gümrük vergisinden üç kuruşu Galata Gümrüğü'ne iki kuruşunun ise Zecriyehânece tahsil edilmesi teklif edilmiştir. Bu taksimâtın icrâsında sıkıntı yaşanmaya devam etmiş ve tamamının zecriyehâne tarafından tahsiline karar verilmiştir. Daha sonra bu meblağa yurt dışından ithal edilen romun fabrikalarda içki

---

[76] BOA, DH.EUM.MTK, Defter No:80, Gömlek No:65.(Meyhâneler ve birahâneler 'ale'l-husus müskirât satılan mahaller ile kıraathâne ve çayhâneler hakkında nizamnâme)

îmâlinde kullanılması sebebiyle 16 para gümrük vergisi daha eklenmiştir. Bu vergiye itiraz edenlerin ticaret yapmaktan men edilmesi kararlaştırılmıştır. Vergi hasılâtı beklenenden az çıktığı için kayıt dışı içki ticaretinin önüne geçilebilmesi için İsmail Efendi'nin lâyihasında önerdiği gibi gümrük vergisi alındıktan sonra nakil için verilecek ruhsat tezkirelerini alanların isminin, şehrinin, mağazasının, mahalle ve semtinin kayıt altına alınmasından sonra bu bilgilerin zecriyehâne tarafından Galata Gümrüğü'nde görevlendirilen memur ve ustasıyla idâre ve kontrol olunması benimsenmiştir. Eğer bu işlemi yaptıran kişi içki fabrikası sahibi ise satın aldığı malın miktarına dâir imza alınarak ona göre üzerine zimmetlenmesi uygun görülmüştür. Osmanlı maliyesinin kötü durumu idârecileri gelir elde edebilecekleri her kalemi titizlikle kayıt altına alma uğraşı içine sokmuştur. Alkollü içki ticaretinde de bunu görmekteyiz.

Yapılan bütün yeni düzenlemelerden sefâretleri haberdar etmek de Hâriciye Nezâreti'ne düşmüştür. Ruhsat verilen işletmelerde daha sonra yapılacak kontrollerde beyan ettikleri miktardan belgelenemeyen eksik kısım varsa bunun kadehle satıldığı varsayılarak bundan sonra verecekleri ifadelerin dikkate alınmayacağı ifade edilmektedir. Yeni dükkan açacak İngiliz vatandaşları için İngiliz vatandaşı olduklarını belgelemeleri, bir kefil göstermeleri, meyhâne yapacakları mekanın nizamnâmeye uygun olduğuna dair bilirkişi raporu beyân etmeleri ve yapılacak teftişte uygun olduğunun tasdik edilmesi durumunda işletme ruhsatının bir yıllığına verilmesi de kararlaştırılmıştır.[77] Böylece kaçak içki ticaretinin önüne geçmeğe

[77] BOA, A.MKT. MVL, Defter No:102, Gömlek No:78.

çalışılırken, illegal işlerini sefâretlerin koruma kanatları altında icra eden yabancı uyruklu tüccarların yeni düzenlemeleri suiistimal etmelerinin önüne geçilmeye çalışılmaktadır. Hatta bu düzenlemeye bakarak yabancıların alkollü içki ticareti yapmak için işletme açmalarının bir nebze zorlaştırıldığı da söylenebilir.

Ruhsat verilenlerin ise şu hususlara uyacaklarına dair söz vermeleri istenmiştir; Meyhâneler belirlenecek saatlerin dışında açık tutulamayacak. Her türlü oyun, kumar ile çalgı ve dans dahi yasak olacaktır.[78] Her türlü ahlaksız hareket yasak olacaktır. Bir kimse aşırı sarhoş olana kadar eğlenemeyecektir. Herhangi bir durumun araştırılması durumunda meyhâne sahipleri zaptiye memurlarına her türlü kolaylığı göstereceklerdir. Meyhâneciler hiçbir bahâne ile hırsızlık yapanları kabul edip saklamayacaklardır. Sattıkları alkollü içeceğe herhangi bir madde katmayıp eğer bozuk çıkarsa zaptiyeye haber vereceklerdir. Gümrükten mal kaçıranlara hiçbir şekilde yardım etmeyeceklerdir. Günün her saatinde zaptiye tarafından teftiş yapılabilecektir. Meyhâne içerisinde sadece sahibi ve hizmetçilerin dışında hiç kimse gece kalamayacaktır. Meyhânecilerin gerçekten meyhâne sahibi olması gerekecek başkasına devir ve satmaları mümkün olmayacaktır. Güneş doğmadan yarım saat önce açılıp güneş battıktan yarım saat sonra kapatılacaktır. Bu hususlara aykırı hareket edenler yüz lira ceza ödedikten sonra ayrıcalıklarından mahrum olacak yahut ilgili bakanlığın uygun göreceği sürece hapsedileceklerdir. Bu sıralanan şartlar okunduğunda meyhanelerin her türlü illegal işlerle uğraşanların mekânı olduğu fikrine kapılmamak mümkün

[78] BOA, DH.EUM.MTK, Defter No:80, Gömlek No:65.(Meyhâneler ve birahâneler 'ale'l-husus müskirât satılan mahaller ile kıraathâne ve çayhâneler hakkında nizamnâme)

değil lâkin bunu Osmanlı idarecilerinin bir şartlanmışlığı olarak yorumlamak da işi fazla hafife almak olacaktır. Tamamen kanunsuzlukların hüküm sürdüğü bir mekân olmasa da bu tip insanların uğrak yerlerinden olduğu için kavganın, nizânın buralardan eksik olmadığı anlaşılmaktadır.

Bu hususların dışında meyhânelerden tahsil edilecek vergi, meyhânecilik yeterlilik belgesi, meyhâne açmaya uygun olan yerler ve sınıf esasını belirleyen hususlar şöyle sıralanmaktadır: İstanbul'da bulunan bütün dükkanların gördükleri itibara göre bir fiyat tespiti ve özel bir vergi belirlenmesi üzerine, Bâb-ı Âli ve yabancı devletler taraflarından, herkesin kendi rızaları üzerine bir memur tayin olunarak bir komisyon teşkil olunacaktır. Alkollü içki satanların sanatlarını beyan eden esnaf birliği tarafından düzenlenmiş bir belgesi Bâb-ı Âli'deki görevliye ibraz edilecek, edemeyenler İstanbul'un hiçbir bölgesinde dükkan açamayacaklardır. Alkollü içki satanlardan karar verilen vergiyi nakit olarak üç taksit hâlinde Osmanlı Devleti'nin görevli memuru tarafından tahsil edilmesine başlanacaktır. Evvelce dükkanların Konturatosunun icrâ ve fiiliyatının ruhsatnâmesini alarak hangi tebaadan olursa olsun câmi ve sair bu ve benzeri yerlere yakın olmayacak[79], İstanbul'un her hangi bir yerinde istediği türde alkollü içki satabileceklerdir. Bu alkollü içki vergilerinin tahsili beş sınıf üzerinden olacaktır:

Birinci sınıf……5 (yirmilik gümüş mecidiye)

İkinci Sınıf ……4 (yirmilik gümüş mecidiye)

[79] BOA, DH.EUM.MTK, Defter No:80, Gömlek No:65.(Meyhâneler ve birahâneler 'ale'l-husus müskirât satılan mahaller ile kıraathâne ve çayhâneler hakkında nizamnâme); Tarihi belli olmayan bu nizamnâmede câmi ile bu ve benzeri yerler arasında en az yüz arşın mesafe olması şartı koyulmuştur.

Üçüncü Sınıf.....3 (yirmilik gümüş mecidiye)

Dördüncü Sınıf.....2 (yirmilik gümüş mecidiye)

Beşinci Sınıf.....1 (yirmilik gümüş mecidiye)

Görüldüğü üzere meyhâneler, bulundukları muhite ve gördükleri itibara göre sınıflandırılmaktadır. Burada dikkati çeken husus vergi belirlenmesi işleminin dahi elçiliklerle birlikte kararlaştırılmak durumunda kalınıyor olmasıdır. Osmanlı Devleti'nin iç işlerine müdahalelerin, onun egemenlik anlayışından hangi noktalara kadar taviz verdiğini gözler önüne sermektedir.

Satacakları rom için daha önce beş para gümrük vergisi alınmış olmakla birlikte ücretsiz olarak zecriyehâne tarafından bir tezkire verilecektir. Üç ayda bir kere muhasebenin bilgisi dahilinde zecriyehânenin ruhsat tezkiresiyle serbestçe satacakları ve mağazalarında mevcut olduğunu beyan ve ispat edebilecekleri romun miktarı başlangıçta kayıt edilmiş olan zimmetlerinden düşülerek geri kalan romun ödenmesi gereken vergisinin alınması ile birlikte adı geçen fabrikaların alacakları mal için verilecek tezkirelere isim, şöhret ve mağazasının mahalle ve semtinin kayıt edilmesi gerekmektedir. Ayrıca miktârını beyân eden bir imzalı belge alınması işlemlerinin zecriyehânece gerçekleştirildiği ve bir muhalefet olmadığı görülmektedir. Bu kararlara şehremaneti'nin bir şerhi olmuş, kayıt dışı içki ticaretinin kayıt altına alınmasının ancak "patent" usulünün tam olarak uygulamasıyla mümkün olacağına, o zamana kadar bu durumdan sarf-ı nazar edilmesi teklif edilmiştir.[80] Mekan olarak içki ticaretine uygun bulunmayan yerler uygun hâle getirilene kadar kapatılması söz konusu edilmiştir. Kayıt

[80] BOA, A.MKT. MVL, Defter No:102, Gömlek No:78.(Eski ve yeni talimat-ı seniyye sûreti)

dışı içki ticâretinin zapturapt altına alınabilmesi için bu kadar titiz düzenlemelerin yapılması elbette sadece ekonomik nedenlerden kaynaklanmamaktadır. Ekonomik nedenlerin yanı sıra kanun dışı faaliyetlerin engellenmesi açısından bir asayiş sorunu olarak da görmek mümkündür.

Beyoğlu ve Galata'da belirlenen düzene aykırı olarak açılan koltuk isimli küçük dükkanlarda ve gümrük eşyası satılan yerlerde yasak olmasına rağmen[81] yabancı uyrukluların tartarak yada kadeh ile alkollü içki satmaları asıl meslekleri bu olan meyhâneci esnafını olumsuz olarak etkilemektedir. Sözü edilen meyhâneci esnafı devlete olan borçlarının taksite bağlanmasını isterken bir taraftan da koltukların kapatılamaması durumunda borçlarını ödemelerinin mümkün olmadığını belirtmektedirler. Diğer taraftan bu ticaret kaçak olarak yapıldığı için devlet hazinesini de zarara uğratmaktadır. Kötü gidişatı gören Osmanlı idarecileri sefâretlerin de oluruyla bu iş yerlerinin kapatılması kararını 1854 yılında almış olmalarına rağmen uygulayamamıştır. 1858 yılında konu tekrar gündeme geldiğinde bu koltukların gerçek sayılarının tam olarak tespit edilmesinden sonra her birinin bulunduğu mevkie göre uygun miktarda mahiyeler ödetilmesi ve bu yolla meyhâneci esnafının borç yükünün hafifletilmesi önerilmişse de hazinenin şiddetle gelire ihtiyacı olması nedeniyle kimsenin gözünün yaşına bakmadan kapatma kararın uygulanması tekrar Meclis-i Vâlâ ve diğer ilgili kurumlarca benimsenmiştir. Buraların kapatılması için zaptiye memuru görevlendirilmesi istemiyle Zaptiye Nezâretine yazı gönderilmiştir. Ayrıca meyhâneci esnafının borçlarının taksitlendirilmesi de kararlaştırılmıştır. Bu işletmelerden vergi

[81] BOA, A.MKT. MVL, Defter No:102, Gömlek No:78.(Eski ve yeni talimat-ı seniyye sûreti); BOA, DH.EUM.MTK, Defter No:80, Gömlek No:65.(Meyhâneler ve birahâneler 'ale'l-husus müskirât satılan mahaller ile kıraathâne ve çayhâneler hakkında nizamnâme)

toplama işinin mültezime verilmesi usulden olmasına rağmen bu sefer bu iş için özel bir memurun uygun bir maaşla görevlendirilmesi kararlaştırılmıştır.[82] Sık sık karar almak ancak uygulayamamak, bir şeylerin kötü gittiğini fark edip onu düzeltecek kudreti kendinde bulamamak, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerindeki en büyük zaaflarından birisidir. Son dönem Osmanlı Tarihi muktedir olmayan bir iktidarın trajedisidir.

1861 yılında Osmanlı Ordusu Kazak Alayı Mülazımlığından ayrılan Kanceskin namında birisine Manastır yakınlarında bir bira ve şarap fabrikası kurmasına Meclis-i Valâ izin vermiştir.[83] Aynı yıl içerisinde Bosna ve İşkodra gibi yerlerde hamriye ve kazganiye ve meygede vergileri kaldırılmıştır. Bunların yerine resmî Mîrî alınması kararlaştırılmıştır.[84] Bu konulardaki uygulamalarda yumuşamalar olmuştur. Balıkpazarı'nda Yenicâmi'ye yakın oldukları için kapatılması istenen meyhânelerin 30 yıldan beri orda oldukları ve bulundukları mevkiin artık tam anlamıyla bir Pazar yeri olduğu gerekçesiyle bu talep Meclis-i Valâ tarafından reddedilmiştir.[85] Görüldüğü üzere meyhâneler zamanla Müslüman semtlere kadar sokulmuşlardır.Halbuki gerek Müskirât nizamnâmesinde[86] ve gerekse içkili yerlerin açılmasına nezaret edecek memurlar için hazırlanan talimatnâmenin hem eskisinde hem de yenisinde câmi, türbe gibi yerlere yakın mahallerde içkili yer açılması

---

[82] BOA, A.MKT. MVL, Defter No:102, Gömlek No:78. .(Eski ve yeni talimat-ı seniyye sûreti)
[83] BOA, A.MKT.NZD, Defter No:425., Gömlek No:81., (Meclis-i Vâlâ'dan Rumeli Eyalet Meclisi'ne.)
[84] BOA, A.MKT.NZD, Defter No: 426., Gömlek No:91., (Bab-ı Ali'den Maliye Nezareti'ne)
[85] BOA, DH. MKT., Defter No: 1492., Gömlek No: 103.,(Meclis-i Vâlâ'dan Şehremaneti'ne yazılan yazı.); A. MKT. MHM, Defter No:496., Gömlek No:17. (Meclis-i Vâlâ'dan Dahiliye Nezareti'ne)
[86] BOA, DH.EUM.MTK, Defter No:80, Gömlek No:65.(Meyhâneler ve birahâneler 'ale'l-husus müskirât satılan mahaller ile kıraathâne ve çayhâneler hakkında nizamnâme)

kesinlikle yasaklanmıştır.[87] Ancak bu kesin hükümleri pratikte uygularken yumuşatmak gerekmiştir. Klasik dönemin sert uygulamalarının batılı anlamda modern şehrin oluşturulmasında yaşanan sancılı değişimlerle birlikte yumuşadığı görülmektedir.

İstanbul'da ve diğer Türk-İslam şehirlerinde Müslüman mahalleleri ile gayrimüslim mahalleleri birbirinin yanında kuruluydu. Bazı semtlerde yüksek devlet görevlileri otururken bazı semtlerde normal memur aileleri bazı esnaf aileleri hatta bazı tarikat mensupları, bekar evleri yan yana yaşarken dünyaya bakış açılarında derin farklılıklar bulunuyordu.[88] Bu durum onların sosyal davranışlarındaki farklılıkları izah ettiği gibi benzer sosyal davranışlarının kökeninde yatan temel nedenlerin aslında birbirinden farklı olabileceğini de îmâ etmektedir. Modern şehrin ortaya çıkmasıyla birlikte insan davranışları daha çeşitlenmiştir. Yeni davranış modelleri ortaya çıkmış, toplumlar yabancı toplumların davranış modellerinin yanı sıra yan yana yaşadıkları sosyal grupların davranış modellerini de taklit etmeye başlamışlardır. Bu durum hesap edilemeyen bir kaosun ortaya çıkmasına neden olmuş ve sonuçta şehir hayatını düzenleyen nizamnâmeler yayınlanmaya başlamış, çoğu zaman bunların uygulanmasında büyük zorluklar yaşanmıştır.

Aslında Osmanlı Devleti'nin içki üretim, pazarlama ve tüketimine dair özellikle klasik dönemde sert sayılabilecek düzenlemeleri olmakla birlikte Bektaşi fıkralarına kadar akseden bir tolerans kültürünün de varlığından da

---

[87] BOA, A.MKT. MVL, Defter No:102, Gömlek No:78.(Eski ve yeni talimat-ı seniyye sûreti)

[88] Aynı minvalde bir değerlendirme için bakınız; Max Weber, Editörler: Don Martindale&Gertrud Neuwirth, Çeviren: Musa Ceylan, Şehir, Modern Kentin Oluşumu, İstanbul, 2000., s.58.

bahsetmek gerekir. Müslüman mahallerinin mahremiyetine halel getirmedikten ve bir meydan okuma şekline bürünmedikten sonra içki içenlere pek ilişilmediği, onların bu yarı şuursuz ve rindâne davranışlarına tebessümle bakıldığını bu fıkralardan çıkarmak mümkündür. Gayrimüslimlerin zaten inançları gereği içki tüketmelerinde bir mahsur olmadığı bilindiğinden toplumsal düzeni tehdit eden davranışlar sergilemedikleri ve kurallara uydukları sürece onlar da aynı toleranstan faydalanabilmekteydiler.

Sonuç olarak Osmanlı toplumunun kozmopolit yapı arz ettiği yerlerde bir içki kültüründen bahsetmek mümkündür. Bu kültürün toplum hayatına akseden düzenlemelerinin devlet eliyle daha çok yasaklamalar ve sosyal baskı ile sınırlandırıldığı anlaşılmaktadır. İçki içmenin adabına ilişkin kültür daha çok kapalı mekanlarda ve meclislerde gelişebilmiştir. Gayrimüslim azınlıkların kendi sosyal ortamlarında içki içmelerine izin verildiği için içkiye dâir gelişen kültür daha çok onlara münhasır kalmış gözükmektedir. Müslüman toplum ise devletin dine dayanan düzenlemeleri nedeniyle asgari seviyede içki tüketmiş veya kendi inançları nedeniyle oto kontrol uygulayarak içkiden uzak durmuştur. Bu durum Türklerin özgün bir içki kültürü oluşturmalarını bir süre geciktirmiştir. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde bu husustaki yasaklamaları mümkün olduğunca azaltmaya çalıştığı gözlemlenmektedir. Bunda Avrupa Devletlerinin baskısının yanı sıra Osmanlı hukuk sistemindeki nisbî sekülerleşmenin de etkisi olduğu âşikârdır. Tanzîmatın ilânıyla yeni bir ivme kazanan Osmanlı modernleşmesinin Osmanlı toplumunda yol açtığı travma bu alanda da gözlenmektedir. O zamana kadar alışa geldikleri kültürel kodlarının ve davranış modellerinin bir

fermanla bir günde değişmesi beklenemezdi. Batıyı yeni keşfeden Osmanlı aydını ise işin daha çok görünen kısmıyla meşguldü ve henüz modernleşme denen olgunun künhüne vâkıf değildi. İlân edilen nizamnâmelerle her şeyi halledemeyeceğini görmesi uzun zaman alacaktır. Osmanlı Devleti'nin kurumlarının içkiyle ilgili kararları alırken bocaladıkları, çelişkili kararlar aldıkları görülmektedir. Üstelik bu kararları uygulamada da başarılı olamadıkları anlaşılmaktadır. Sadece işini rakamlarla ve hesaplamalarla gören Osmanlı Mâliyesi, alkollü içki ticaretinden elde edeceği vergi gelirlerini hesaba katarak yeni düzenlemeler yapmış, içki ticaretini kontrol altına alarak rasyonel bir devlet politikası uygulamıştır.

EK-1

ATÎK TA'LÎMÂT-I SENİYYE SÛRETİDİR

İngiltere Devleti tebaalarının şarap dükkanları hakkında olan nizamât-ı mevcudu icrâ etdirmeye geçmiş zamandan ziyâde cehâmât-ı 'adîde ile hâceti men' itmiş olduğuna mebnî işbu tenbîhât ile neşr ve i'lân olunan ahkâmı bi't-temâm icrâ olunmak iktizâ eder şöyle ki;

1-Evvelâ derûnunda şarâb ve müskirât füruht olunan dekâkînden hiçbir dükkân gerek nefs-i İstanbul'da ve gerek bilâd-ı selâsede vaki' bir İslâm mahallesinde veyahut bir câmi'i şerîf ve karakolhâne ve bir kışlaya pek yakın yirde küşâd olunamayacak ve küşâdı takdîrinde ibkâ olunamayacakdır.

2- Diğer mahalde küşâdına izin verilmiş olan o makûl dükkanlarda şarâb ve müskirâtı ylnızca desti ile füruht olunub tarz-ı âherle fürüuhtu câ'iz olmayacakdır.

3- Dükkanlarda şarâb ve müskirât-ı sâ'ire içilecek dükkanlar binâ'en 'aleyh bir dükkanda şarâb içmek içün müsta'mel olan kadeh vesâ'ir ufak ölçüler bulunduğu anlaşıldığı halde bir keyfiyet sadedi olan fesâdın vücûduna bir delîl kâfi addolunacaktır.

4- Şarâb ve müskirât-ı sâ'ire füruhtuna mahsus olan bir dükkanın müstecârı fil vâki' küşâdına izin ve ruhsat tahsil etmiş olan şahıs olmak ve bir de alınacak ticâret yalnız kendi kâr ve menfa'âtîçün olmak iktizâ ider.

5-Galata, Beyoğlu hâricinde vâki' o makûl dükkanlarda hiç ferd-ü binâ çok değüldir.

6- O makûle dükkanlarda kumar ve tavla oyunları olmayacakdır ve mücerret abes iş olan la'ub-u muhtırâdan hiçbir la'ub oynamağa izin bu kadar.

7- Günlük o makûle dükkanlarda esliha-i nâriye bulunması memnu'dur.

8- Şarâb dükkânlarını tulu-'u şemsden nîm sa'at evvel açmak içün ğurûb-u şemsden nîm sa'at sonra kapamak iktiza eder.

9- Nizâmât-ı mezkûrenin cümlesini veyâhut bir cüz'ini fesh ve ihlâl iden olur ise o misillü yolsuz hareketde bulunmuş olacak şahsın dükkanı ânında seddolunacak ve meğer ki, bu bâbda emniyet-i hâfiye istihsâl olunmuş ola hiçbir sûretde dükkan-ı mezkûrun tekrar küşâdına ruhsat verilmeyecektir.

10- Nizâmât-ı meşrûhanın tamamiyle icrâsı husûsuna nâzır olmak üzere yeminli bir zât me'mur olacakdır.

11- İngiltere Devleti teba'alarının biri şarâb ve müskirât-ı sâ'ire füruht etmek üzere izin istihsâl eylemeksizin dükkan küşâd eylediği halde ol bâbda İngiltere sefâreti tarafından bir vechile himâye olunmayacakdır.

İngiltere sefâreti tarafından nasb-ı ta'yîn olunub mahiyesi dahî sefâret-i mûmâ ileyh tarafından verilecek zât-ı me'mûrîn devlet-i 'aliyyeden bir münâsib me'mur tarafından kabûl ve tasdîk olabilir.

Nizâmât-ı meşrûhaya ‘ale’l ‘ulûm düvel-i sâ’ire teba’alarına dahî icrâ itdirmek husûsuna cânib-i devlet-i ‘aliyyeden kıyâm olunmuş muntazır ve mütevakkı’ olacağı karâr-ı mezkûrda mestûr ve muharrerdir.

EK-2

CEDîD TA’LÎMAT-I SENİYYENİN SÛRETİDİR

Ötede beride bilâ ruhsat küşâd olunan mağaza ve koltuklara nezâret etmek üzere ta’yîn kılınacak me’mura verilecek ta’lîmat sûretidir.

1- Evvelâ zîrde muharrer nizâm-ı mevzû’anın hilâfına hareket eder ya’ni ufak ölçüler ve kadeh ile müskirât füruht edüb nizâmât-ı muharrirenin icrâsında imtina’ eyler bir mağazacı esnafı görüldüğü halde zikrolunan mağazanın mahalle ve mevkii kimesneye haber verilmeyerek ma’lum kangı devlet teba’asından ise tabi’ olduğu sefâret-i mûma ileyh birlikde olarak oraya gidilüb merkûmun muğâyir-i nizâm hareketi kendine ibrâz ve edâ’ olunduktan sonra me’mûr-u merkûma mağazanın kapandırılması teklif oluncakdır ve teba’a-i devlet-i ‘aliyyenin bu nizâmdan müstesnâ tutulduğu iddiası vâki’ olmak üzere bunun aynı olarak düvel-i ecnebiye sefâretleri me’mûrlarından biri teba’a-i devlet-i aliyyeden muhâlif-i nizâm hareketde bulunur bir mağazacı gördükleri halde kezâlik devlet-i ‘aliyye me’murlarına zikrolunan mağazanın mahalli ve mevkii haber verilmeyerek me’mur-u mûmâ ileyh ile birlikde gidüb isbât-ı

müdde'an eyledikden sonra mağazanın dahî derhâl sedd-ü bend olunmasını taleb edecekdir.

2- Gerek nefs-i İstanbulda ve gerek bilâd-ı selâsede vâki' bir İslâm mahallesinde yâhut bir câmii şerîfe ve kışla ve karakolhâneye yakın bulunan mahaller derûnunda velev ticâret sûretle ya'ni bu kâl ve fuçi ile olsun müskirât füruht olunan hiçbir dükkanın küşâdı câ'iz olmayacak ve gizlice küşâd olunmuş olduğu takdirde cema'ât-ı 'adîde ile muğâyir-i nizâm bir hareket demek olacağından derhâl usûl-ü vechile kapandırılması îcâb edecekdir.

3- İkinci bende beyân olunduğu mahallerin gayrîde olarak küşâdına ruhsat istihsâl etmiş olan mağazalarda müskirât yalınız kıyye ve ağzı mühürlü şişeler ile satılub tarz-ı âherle füruhtu câ'iz olmayacakdır.

4- Üçüncü bendde zikr ve tasrîh kılındığı üzere küşâdına ruhsat verilmiş olan dükkanlardan birinde kadeh ve sâ'ir ufak ölçüler bulunduğu anlaşıldığı halde bu keyfiyet usûlen ve nizâmen men' olunan mevâdın vücûduna bir delîl-i kâfi demek olacağından derhâl usûl-ü vechile mağazası sedd-ü bend olunacakdır.

5- Küşâdına ruhsat verilmiş olan bir mağazanın konturâtosu müstâciri olan şahsın nâmına olarak bizzat kendisi alış veriş itmek ve ideceği kâr ve zarar kendüsine 'â'id olmak iktizâ edeceğinden bu hususda dahî dikkat ve i'tinâ kılınması lâzım gelecekdir.

6- Kezâlik kanûnen ve nizâmen küşâdına ruhsat verilmiş olan mağazalardan birinde hiç oyun oynamak ve bıçak ve esliha-i nâriye bulunmak memnû' olduğundan oyun oynatıldığı görüldüğü ve esliha-

i nâriye bulunduğu halde bunlar emniyet-i belediyeye tokunur ve nizâmını ihlâl eder şeylerden olmağla zikrolunan mağaza usûl-ü vechile derhâl kapatdırılacakdır.

7- Usûl-ü vechile zaptiyede konturâto etmiş ve ebniye nizâmının vaz' ve te'sîsinden sonra açmış olan mağazalardan konturatosu olmayanlar kapatdırılması ve ebniye nizâmının hilâfına olarak sonradan açmış olanların hey'et-i asliyelerine ircâ'iyle derûnunda sanâyi'-i âhere mahsûs gerek bulunub mağaza sûretinde kullanılan dükkanlarda sanâyi'i mahsûsalarda işletdirilmesi îcâb eyleyecekdir.

8- Galata ve Beyoğlunun hâricinde olarak konturâtoya rabtolunmuş usûl ve nizâmına tevfîkan küşâdına ruhsat verilmiş olan mağazalar derûnunda ferden vâhid gece yatmayacakdır. İşbu nizâmın hilâfında bulunur ve gece mağazası derûnunda yatan olur ise muhâlif-i nizâm hareket etmiş olacağından usûl-ü vechile sefâreti ma'rifetiyle te'dîbât-ı lâzıme icrâ etdirilecekdir.

9- Bâlâda bend bend zikr-ü tafsîl olunan nizâmâtın cümlesini veyâhut bir cüz'ini fesh ve ihlâl iden olur ise o misillü yolsuz hareketde bulunmuş olacak şahsın dükkanı derhâl sedd-ü bend olacakdır ve hiçbir sırada dükkan-ı mezkûrun tekrar küşâdına izin verilmeyecekdir.[89]

---

[89] BOA, A.MKT. MVL, Defter No:102, Gömlek No:78.